

Kulttuurin monet kasvot

30.8.2024

Hanns Johstin Schlageter-näytelmän (1933) repliikki ”jos kuulen sanan kulttuuri – poistan varmistimen Browningistani” on muodostunut lentäväksi lauseeksi. Repliikki on käännetty suomeksi myös muodossa ”aina kun kuulen sanan kulttuuri, poistan pistoolista varmistimen” sekä ”kun kuulen sanan kulttuuri, poistan pistoolista varmistimen”. Harva kuitenkaan tietää, että sanonta on peräisin Hitlerille omistetusta näytelmästä, josta tuli 1930-luvulla natsi-Saksan kulttidraama. Kirjailija oli myös Hitlerin arvostama korkea-arvoinen SS-upseeri (Findlay, 2003; Strobl, 2005).

Johstin repliikkiä käytetään edelleen, kun halutaan kritisoida kulttuurin merkitystä kansakunnalle. Usein nämä kriitikot ymmärtävät kulttuurin suppeasti. Ajatuksena on, että ooppera, moderni taide tai muu korkeakulttuuriksi kutsuttu taiteen osa-alue on elitististä ja tarpeetonta.

Ennen kuin lähdemme kritisoimaan kulttuurin tarpeellisuutta, olisi varmasti syytä määritellä se, mistä puhumme, kun puhumme kulttuurista.

Wiljelyksestä henkiseen wiljelystilaan

Sana *kulttuuri* perustuu latinan termiin cultura, joka tarkoittaa alun perin maanviljelystä ja jalostusta sekä palvontamenoja (Kolehmainen, 2002). Se perustuu etymologisesti latinan kielen verbiin ”colera” (viljellä).

Kysyin myös Sanakirja.org-palvelun tekoälyltä vastausta siihen, mitä kulttuuri-termi tarkoittaa. Kone sai tehtäväkseen kääntää latinankielisen termin *cultura* suomeksi. Vastaus oli seuraava:

> Latinankielinen termi cultūra tarkoittaa viljelyä, hoitoa tai kulttuuria. Se voi viitata maanviljelyyn, kasvien kasvattamiseen tai laajemmin kulttuurisiin käytäntöihin ja sivistykseen

(Sanakirja.org/Tekoälyn käännös).

Roomalainen poliitikko ja kirjailija (Cicero 106-43 eaa.) käytti ensimmäisen kerran termi ”animi cultura” tarkoittaen tällä hengen viljelyä.

Agathon Meurman on määritellyt kulttuurin seuraavasti 1883–1890 ilmestyneessä sanakirjassaan:

> wiljelys (maan, kasvien), ihmishengen saavutettu wiljelystila (Meurman, 1883–1890; ks. myös Kolehmainen, 2002).

”Ihmishengen saavutetulla wiljelystilalla” Meurman tarkoittaa henkisesti korkeampia tuotoksia, kuten kirjallisuutta tai säveltaidetta sekä tieteen saavutuksia.

Lukuisat filosofit, kulttuurintutkijat ja sosiologit sekä muut aihepiiriin paneutuneet henkilöt ovat määritelleet termin kulttuuri kukin omalla tavallaan eri asioita painottaen. Kulttuurintutkimus-lehden entinen päätoimittaja totesi aikanaan, että kysymykseen mitä on kulttuuri, ei ole olemassa yksiselitteistä vastausta (Teittinen, 2018).

Virkamiehen vastaus

Voimme tarkastella kulttuuria joka laajasti tai tukeutua suppeampaan käsitykseen. Laaja määritelmä tarkoittaa sitä perintöä, jonka siirrämme jälkeläisillemme elämän eri osa-alueilla (Perälä & Weintraub, 2024).

Opetushallituksen mukaan ” laaja kulttuurin käsite sisältää kaikenlaiset tiedot, taidot ja tavat sekä arvot ja normit, joiden varaan ihmisyhteisöt ovat rakentuneet. Kulttuurin piiriin kuuluvat muun muassa kieli, valtarakenteet, elinkeinot, taide ja urheilu. Siihen kuuluvat myös uskonto ja muut katsomukset.” Suppeassa merkityksessä voidaan puhua esimerkiksi korkeakulttuurista ja luoda näin vastakkainasettelu esimerkiksi populaarikulttuurin kanssa. (Perälä & Weintraub, 2024.) Kulttuurin laajan määritelmän myötä kulttuurimme rakentuu tapakulttuurista, organisaatiokulttuurista, taiteesta, urheilusta ja monista muusta arjessamme läsnä olevasta asiasta.

Kulttuuria määriteltäessä vedotaan usein UNESCOn määritelmään (UNESCO, 2001):

> [Kulttuuri on] joukko yhteiskunnan tai sosiaalisen ryhmän yksilöllisiä henkisiä, aineellisia, älyllisiä ja emotionaalisia piirteitä, joka kattaa paitsi taiteen ja kirjallisuuden myös elämäntavat, tavat elää yhdessä, arvojärjestelmät, perinteet ja uskomukset.

Kulttuurin henki muodostuu siis yksilöllisistä ja yliyksilöllisistä arvoista, kuten Erik Ahlman (1939/1976) on todennut. Eri kulttuureissa vallitsevat erilaiset arvot ja eri yksilöiden arvot poikkeavat toisistaan. Tämä selittää kulttuurien eroavaisuudet ja on itse asiassa monikulttuurisuudessa keskeinen seikka.

Loppujen lopuksi: mistä on kyse?

Palataan Johstin näytelmän repliikkiin ”jos kuulen sanan kulttuuri – poistan varmistimen Browningistani”. Kontekstissaan tämä kritiikki kohdistuu ensisijaisesti korkeakulttuuriin. Yhä edelleen tietyiltä tahoilta kuulee tämän kaltaisia näkemyksiä, joissa esimerkiksi arvostellaan kulttuurin saamia tukia. Ja ”elitistiset” korkeakulttuurin osa-alueet tai abstrakti taide nähdään tarpeettomana.

Kulttuuri on kuitenkin eri muodoissaan arkeamme. Eri ihmiset tarvitsevat erilaista kulttuuria ja elävät eri kulttuuripiireissä. Vaihtokulttuurit ovat tästä hyvä esimerkki. Ei voida sanoa, että olisi olemassa vain yksi oikeanlainen kulttuuri. Jos teemme näin ja tuomitsemme jotkin kulttuurin osa-alueet, noudatamme diktatorisia doktriineja Pohjois-Korean ja muiden sananvapautta ja ihmisten elämää rajoittavien maiden tavoin.

Kulttuuri on tapa toimia, kulttuuri on arvoja ja kulttuuri on henkireikä. Ilman kulttuurin eri osa-alueita meiltä puuttuisi eräs yhteiskuntamme peruspilari: sivistys. Ja kansakunta, joka ei tue monikulttuurista sivistysvaltiota ja anna kulttuurin hengittää, ei voi olla sivistysvaltio.

Ari Haasio
FT, FM, yliopettaja
SeAMK

Ari Haasio on kirjasto- ja tietopalvelualan yliopettaja. Hänellä on sekä kirjastoalan että historioitsijan koulutus, ja hän opettaa SeAMKissa myös kulttuurihistoriaa.

Lähteet

Ahlman, E. (1939/1976). *Kulttuurin perustekijöitä.* Jyväskylä.

Findlay, L. M. (2003). When I hear the word culture’: State Syntax, Cultural Vocabular ies, and Violence.”. *Culture and the State*.

Meurman, A. (1883-1990). *Sanakirja yleiseen sivistykseen kuuluvia tietoja varten.* Verkossa Sanakirja yleiseen sivistykseen kuuluvia tietoja varten (kotus.fi)

Perälä & Weintraub, D. (2004). *Mitä kulttuurilla tarkoitetaan?* Opetushallitus. Mitä kulttuurilla tarkoitetaan? | Opetushallitus (oph.fi)*Sanakirja.org.* Tekoälykäännös.

Strobl, G. (2005). Staging the Nazi Assault on Reason: Hanns Johst’s Schlageter and the ‘Theatre of Inner Experience’. *New Theatre Quarterly*, *21*(4), 307–316.

Teittinen, A. (2018). Mitä on kulttuuri? *Kulttuurintutkimus*, *35*(3–4), 1–2.